

Landschapsbeeld
biodiversiteit

Kempen van Waver–Heist

Provincie
Antwerpen

Kempen van Waver–Heist

Voorwoord	4
Inleiding	6
Situering Kempen van Waver–Heist	7
Karakterisering landschap	8
Natuur- en landschapsweetjes	9
Landschapsbeeld biodiversiteit	10
Natuur- en landschapsweetjes	12
Uitdagingen voor de toekomst	15
Voorbeeldprojecten	16
Colofon	18

Voorwoord

Natuur is mooi om naar te kijken, in te wandelen of in te spelen. Natuur biedt ook heel wat diensten aan de maatschappij, van bestuiving tot waterzuivering.

Om voldoende, kwalitatieve natuur te behouden, is permanente aandacht van alle overheden noodzakelijk, zowel mondiaal als lokaal. Er zijn immers verschillende oorzaken waardoor natuur nog dagelijks verdwijnt of verkleint.

Hoog in die lijst van oorzaken staat versnippering van natuur door het bouwen van woningen en bedrijven, aanleggen van wegen, plaatsen van hekken en stuwen, ...

Versnippering zorgt voor het verkleinen van natuurgebieden, het vergroten van de verstoringen in die gebieden en verkleint de mogelijkheden voor planten en dieren om zich doorheen het landschap te verplaatsen. Dat laatste is voor veel dieren essentieel. Denk maar aan de seizoenstrek van padden.

Het vermijden van versnippering en (opnieuw) verbinden van natuurgebied biedt hier oplossingen.

Om dit mogelijk te maken, werden voor de provincie Antwerpen de landschapsbeelden biodiversiteit ontwikkeld. Ze bieden zowel een inspirerend als ecologisch onderbouwd kader van hoe we de natuur in onze provincie wenselijk verbinden.

Het vergroenen van scholen en bedrijven, openbaar groen, een meer ecologisch beheer van tuinen, het aanleggen van poelen, het herstellen van netwerken van bosjes, houtkanten en bomenrijen, ... De landschapsbeelden biodiversiteit zorgen voor een globale visie op het groen-blauw netwerk in onze provincie. We gaan voor concrete resultaten en projecten waaraan diverse actoren kunnen meewerken.

Na het Internationaal Jaar van de Biodiversiteit in 2010, werd 2011–2020 uitgeroepen tot Decennium van de Biodiversiteit. Halfweg het decennium stellen we nu de landschapsbeelden biodiversiteit voor. Ik hoop met de landschapsbeelden een extra 'boost' te kunnen geven aan het realiseren van dit mondiale project.

Werken aan biodiversiteit doen we zichtbaar en onzichtbaar in onze provincie. We doen dit niet alleen, maar samen met heel wat gedreven partners. Bedankt voor al jullie inzet voor méér groen voor méér dieren en planten!

A photograph of Rik Röttger, a man with curly hair and glasses, wearing a light-colored button-down shirt. He is standing outdoors with his arms crossed, in front of a body of water and a line of trees. The background shows a clear blue sky and a calm lake reflecting the surrounding environment.

Rik Röttger
Gedeputeerde voor leefmilieu

Inleiding

Een 'landschapsbeeld biodiversiteit' geeft een inspirerende en ecologisch onderbouwde visie op het groen-blauw netwerk of groene infrastructuur voor een welbepaald gebied van de provincie Antwerpen.

Voor de volledige provincie Antwerpen werden 18 landschapsbeelden biodiversiteit gemaakt. Aan het maken van deze landschapsbeelden biodiversiteit is een uitvoerige landschaps- en soortenanalyse voorafgegaan. De indeling, de naamgeving en de uitwerking van de landschapsbeelden is gebeurd in overleg met een uitgebreide stuurgroep met vertegenwoordigers van onder meer de Vlaamse Overheid, regionale landschappen en bosgroepen.

De landschapsbeelden biodiversiteit tonen de gewenste types groene infrastructuur in landschappen waarin mensen wonen en werken. Ook in het landschap buiten de (grote) natuurgebieden liggen er namelijk heel wat kansen om te werken aan groene infrastructuur, denk maar aan particuliere tuinen, wegbermen, waterlopen, landbouwgronden, de speelplaats van een school, een plantsoen in een wijk, de tuin bij een bibliotheek of gemeentehuis, industrieterreinen, een particulier bos,....

Het begeleidend boekje, dat u in handen heeft, bevat niet alleen een uitgebreide lijst maatregelen die genomen kunnen worden, het geeft ook tal van natuur- en landschapsweetjes over de streek, voorbeelden van projecten die de groene infrastructuur in deze streek nu reeds verbeteren,... Het landschapsbeeld biodiversiteit voor deze regio bevindt zich in het midden van dit boekje, zodat het makkelijk uitneembaar is.

Heel wat actoren zijn in dit landschap actief. Door samenwerking tussen deze actoren te stimuleren, willen we komen tot meer samenhang tussen de maatregelen die zij nu reeds nemen om de biodiversiteit te bevorderen.

Heeft u zin om de natuur in uw omgeving een handje te helpen, dan biedt dit boekje u de nodige inspiratie. Mocht u nog vragen hebben, aarzel dan niet om de provincie Antwerpen te contacteren.

Situering Kempen van Waver–Heist

Karakterisering landschap

De Kempen van Waver-Heist worden gekenmerkt door tuin- en akkerbouw en graasweiden. Open landbouwlandschappen komen vooral voor in het noordelijk en zuidwestelijk deel van het gebied. Een beperkt aantal percelen wordt er omzoomd door houtkanten of bomenrijen.

In het gebied komt een dicht netwerk van waterlopen voor. Hiertoe behoren onder meer de Itterbeek, Goorbosbeek, Kammaarbeek, Kalsterloop en Raamdonkse beek-Steenkensbeek. In de beekvalleien zijn nog relictten aanwezig van het kleinschalig cultuurlandschap met veel kleine landschapselementen. In de beekvalleien, die de grotere boscomplexen verbinden, komen vele kleine, soortenrijke graslanden voor en soms verlaten vochtige soortenrijke hooilanden. Deze graslanden worden vaak slechts extensief begraasd en/of weinig bemest. Hier en daar komen verspreide bosjes, forten en schansen voor. Vaak zijn ook deze elementen gebonden aan beekvalleien.

Verspreide oude boskernen zijn gelegen in de beekvalleien en in de overgang naar de hogere gronden. De bossen bestaan zowel uit loofhout, naaldhout als gemengd bos. Binnen het loofbos zijn eiken-berkenbos, eikenbos en essen-olmenbos het meest voorkomend. Verschillende bossen herbergen oude bosplanten.

Sporadisch komen relictten voor van droge en vochtige tot natte heide.

Natuur- en landschapsoetjes

Gewenten

De bodem in Sint-Katelijne-Waver en omstreken is kleihoudend, wat betekent dat deze bodem in de zomer snel uitdroogt en de winter eerder te nat is. Om toch groenten te kunnen telen, legden de landbouwers 'gewenten' aan: verhoogde, afgeronde, groentebedden. Door deze verhoogde groentebedden wordt overtollig water tussen de geultjes afgevoerd en staan groenten droger en warmer. De gewenten zijn typisch voor deze streek, die ook gekend staat als de 'groentestreek'.

Steenuil

Leefgebied

Een extensief gebruikt, kleinschalig, landschap met een afwisseling tussen grasland en veel kleine landschapselementen. Vooral hoogstamboomgaarden en rijen knotwilgen of knotelzen zijn uitverkoren broedplaatsen.

Bijzonderheden

Hoewel uilen overwegend nachtdieren zijn, is de steenuil soms ook overdag actief. Wist je trouwens dat de steenuil de kleinste uil is die je in Vlaanderen kan zien?

Groententeelt

De streek rond Mechelen staat bekend als de 'groentestreek'. Zo worden er in Sint-Katelijne-Waver meer dan veertig soorten groenten commercieel gekweekt. De belangrijkste zijn bloemkool, kropsla, andijvie en prei. Voor de groententeelt in openlucht wordt gebruik gemaakt van 'gewenten'.

In het landschap zie je ook talrijke serres. Hierin worden onder meer tomaten, komkommers en paprika's gekweekt. Sommige kwekers hebben zich inmiddels toegelegd op bloemen en sierplanten.

Meer dan 50% van alle groententeelt onder glas in Vlaanderen gebeurt trouwens in de provincie Antwerpen!

Bruine vuurvlieder

Leefgebied

Bloemrijke graslanden en bermen. De aanwezigheid van struweel, hagen en mantel-zoom-vegetaties is positief. Eitjes worden vooral afgezet op veldzuring, maar ook op schapenzuring. In een windstil hoekje langs houtkanten en bosranden zit hij graag te zonnen.

Heeft nood aan

Kruidenrijke bermen, droge extensief beheerde graslanden en ruige kruidenrijke vegetaties, met aandacht voor de aanleg en het beheer van struweel. Door te kiezen voor een gefaseerd maaibeheer, waarbij niet alle vegetatie in één keer gemaaid wordt, zullen er steeds voldoende bloeiende bloemen zijn.

Weetje

Ongeveer 60 procent van alle hogere planten in Vlaanderen kunnen in wegbermen teruggevonden worden.

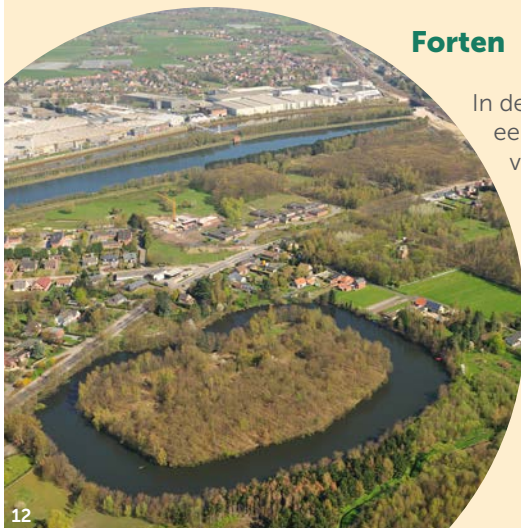
Waverwoud

Tussen Dijle, Nete en Grote Nete bevond zich 1000 jaar geleden een uitgestrekt, moerassig boscomplex: het Waverwoud. Van dit uitgestrekte woud blijven nog enkele bosfragmenten over zoals de Hondsbossen, Zuurbossen en het Gasthuisbos (Sint-Katelijne-Waver).

Forten

In de Kempen van Waver-Heist komen een aantal forten voor, zoals het Fort van Duffel, Fort Midzelen en het Fort van Koningshooikt. Ze behoren tot de dubbele fortengordel rond Antwerpen.

Vele forten herbergen 's winters belangrijke kolonies vleermuizen en ook 's zomers zwermen sommige vleermuissoorten er graag rond. Bovendien blijkt het kalkrijke beton erg waardevol te zijn voor mossen, varens en zaadplanten.

Weidebeekjuffer

Leefgebied

Matig zuurstofrijk stromend water. Je vindt ze langs brede, door de zon beschenen weidebeken, langs kunstmatige irrigatielopen en aan plassen met doorstromend water.

Heeft nood aan

Het gefaseerd maaien van water- en oevervegetatie. Hierbij kan je gemaaide en ongemaaide delen afwisselen en tussen beekoevers laten verspringen. Ook het herstellen van rechtgetrokken beken in een meer natuurlijke staat helpt vele soorten vooruit. Door bufferstroken aan te leggen, kan je de toevoer van meststoffen naar waterlopen beperken.

Hengel

Hengel groeit in bosranden, op de grens van bos en grasland of bos en heide, en in bossen met een open, lichtrijke structuur. Binnen het bos vind je deze provinciale prioritaire soort vooral op open plekken, brede bospaden, kapvlakten en bosranden.

Veldleeuwerik

Leefgebied

Uitgestrekte, afwisselende en open landschappen, nabij akkergebieden met teelten zoals granen en bieten.

Heeft nood aan

De aanleg en het beheer van brede onbespoten akkerranden en ruigtezones. Ook een uitbreiding van teelt van zomergranen en teelt van wintervoedselgewassen is nuttig voor akkervogels.

Bijzonderheden

Al zingend vliegt een veldleeuwerik tot op grote hoogte. Na even stil te blijven hangen, vliegt hij daarna snel weer naar beneden, met een indrukwekkende 'val' tijdens de laatste meters!

Uitdagingen voor de toekomst

We bekeken welke maatregelen we kunnen nemen om te komen tot een beter netwerk van groene infrastructuur en baseerden ons hiervoor op de kenmerken van het landschap en de soorten die er voorkomen. Sommige van deze maatregelen zijn makkelijk te realiseren, andere zullen meer inspanning vragen.

Naast onderstaande maatregelen zijn ook volgende aspecten belangrijk: het ecologisch beheren van tuinen, openbaar groen en bedrijventerreinen en het doordacht verwijderen van invasieve plantenexoten.

droge bossen en struwelen/bosranden/droge heide

- ontwikkelen en beheren van bosranden
- ontwikkelen van open plekken
- uitvoeren van een natuurgericht bosbeheer
- bosvorming naar gemengd bos en eiken-berkenbos
- behoud van ecologisch waardevolle bomen en dood hout

vochtige tot natte bossen en struwelen

- kap populier in valleien (met behoud van oude en ecologisch waardevolle bomen) en omvorming tot hooiland of inheems loofbos

vochtige tot natte graslanden/moerassen

- ecologisch maaibeheer
- behouden en herstellen van vochtige graslanden en moerassen in valleien, o.m. door het lokaal verhogen van het waterpeil

halfopen landbouwgebied

- aanleg kleine landschapselementen in valleien (houtkanten, knobomenrijen en poelen)
- aanleg lineaire kleine landschapselementen als verbinding tussen bestaande bossen

zuurstofrijke beken

- verbeteren waterkwaliteit, o.m. door de aanleg van grasbufferstroken
- gefaseerd ruimings- en maaibeheer van de water- en oevertvegetatie
- bevorderen structuurkwaliteit waterloop
- oplossen vismigratieknelpunten

open landbouwgebied

- aanleg van grasbufferstroken, kruidenstroken, fauna-akkers

Voorbeeldprojecten

Met de landschapsbeelden biodiversiteit willen we komen tot een functioneel netwerk van groene infrastructuur. Talrijke partners zetten zich reeds in voor het vergroenen van het landschap. Denk maar aan een gemeente die de bermen ecologisch beheert, een wildbeheereenheid die een fauna-akker aanlegt of een landbouwer die een haag aanplant als perceelsscheiding.

Ook in deze regio worden reeds heel wat initiatieven genomen. Teveel om een volledige lijst te kunnen geven. We geven graag enkele voorbeelden!

Regionaal
Landschap
Rivierenland
stimuleert eigenaars van
geschikte percelen voor
de bruine vuurvlieder om
een **vlindervriendelijk
maai**beheer toe te
passen.

Landbouwers
kunnen bij de Vlaamse
Landmaatschappij vrijwillig
een beheerovereenkomst
afsluiten. In de 'Kempen
van Waver-Heist' werden op
deze manier onder meer
**perceelsranden langs
waterlopen** aangelegd.

Kijk op de website van je gemeente welke subsidies er beschikbaar zijn. Zo geeft de gemeente Sint-Katelijne-Waver een toelage voor het **aanleggen en onderhouden van kleine landschapselementen** zoals hagen, houtkanten, bomenrijen, knotbomen en poelen.

Regionaal Landschap Rivierenland voert via hun knotteams **achterstallig beheer van knotbomen** uit. Hierdoor krijgen soorten als steenuil en vleermuizen betere kansen.

Bosgroep Antwerpen Zuid zet zich in om streekeigen bossen te creëren. Boomsorten die hier van nature niet voorkomen, zoals fijnsparren, hebben een lagere waarde voor de natuur. De bosgroep geeft soorten door hier opnieuw kansen door **aanplantingen** of door ruimte te creëren in bossen.

Colofon

Landschapsbeeld biodiversiteit, Kempen van Waver-Heist, is een uitgave van de deputatie van de provincieraad van Antwerpen:

Cathy Berx, gouverneur-voorzitter

Luk Lemmens

Ludwig Caluwé

Inga Verhaert

Bruno Peeters

Peter Bellens

Rik Röttger

Verantwoordelijke uitgever

Dirk Vandebussche

Koningin Elisabethlei 22

2018 Antwerpen

Teksten en redactie

Provincie Antwerpen

Vormgeving

Bart Rylant – Studio Hert

Referentie (na schriftelijke toestemming)

Landschapsbeeld biodiversiteit, Kempen van Waver-Heist, uitgave van de deputatie van de provincie Antwerpen, editie 2015, pagina(s) waarnaar u verwijst.

Eerste druk

juni 2015

Wettelijk depotnummer

D/2015/0180/22

Beeldmateriaal

([b]oven, [m]idden, [o]nder)

Yves Coussement (p 5)

Marc Herremans (p 12 [b])

Danny Laps (p 13 [b])

Luchtfotografie Henderyckx (p 8)

Provincie Antwerpen (p 4, p 14, p 17)

Provincie Antwerpen –

Christel Claes (p 9 [b])

Provincie Antwerpen –

Leen Dierickx (p 9 [o])

Provincie Antwerpen – VILDA

– Yves Adams (p 12 [o])

Glenn Vermeersch (p 9 [m], p 13 [o])

VILDA - Rollin Verlinde (p 13 [m])

Vlaamse Landmaatschappij (p 16)

Hengel en bruine vuurvlieder zijn provinciale prioritaire soorten. Meer info op www.provincieantwerpen.be, zoeken op 'provinciale prioritaire soorten'.

ARCADIS - Wilfried Jansen

of Lorkeers (p 1, p 10)

Bronnen

Opstellen van ecoprofielen voor diverse regio's in de provincie Antwerpen (2013)

– Grontmij Belgium NV, in opdracht van Provincie Antwerpen

Dienst Duurzaam Milieu- en

Natuurbeleid (2010): Provinciale

Prioritaire Soorten Provincie Antwerpen.

Provincie Antwerpen

't Grom (gewenten)

DIENT DUURZAAM MILIEU- en NATUURBELEID
Departement Leefmilieu

Koningin Elisabethlei 22, 2018 Antwerpen

T 03 240 57 19 - leefmilieu@provincieantwerpen.be

www.provincieantwerpen.be

